

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-70-2-102>

Катерина Міненко

*аспірантка кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського
(Київ, Україна)*

Kateryna Minenko

*Postgraduate student, Department of Theory and History of Culture
Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7704-3084>

© Міненко К., 2025.

ПРОСТОРОВІ ВРАЖЕННЯ КОМПОЗИТОРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

***Анотація.** Досліджено значення просторових вражень композитора у контексті вивчення культурної пам'яті. Проаналізовано взаємозв'язок між творчою біографією митця, культурним середовищем та індивідуальним досвідом, що формують художню реальність музичних творів. Наголошено на ролі подорожей, урбаністичного простору та міжкультурних контактів у трансформації особистісних вражень у музичний текст. Підкреслено значення просторових вражень як свідчення культурно-історичного контексту та засобу збереження й трансляції культурної пам'яті.*

***Ключові слова:** просторові враження, композитор, культурна пам'ять, музичний текст, творча біографія, культурний простір.*

Необхідність дослідження просторових вражень композитора спровоковано взаємозв'язком між явищами творчої біографії та культурної пам'яті, адже, створюючи художню реальність своїх творів, композитор залучає власний досвід і разом з ним враження від подорожей (навіть тих, що не відбулися, але були здійснені у творчій фантазії митця), прогулянок, читання книг, споглядання мистецьких об'єктів, спілкування та ін. Підкреслимо, що здобуті враження є суб'єктивною реакцією на навколишній простір, а це, у свою чергу, вимагає від людини розуміння історико-культурного «оточення» певного місця та наявності власного життєвого бекграунду.

Відзначимо, що перебування в будь-якому просторі впливає на фізичний, чуттєвий та культурний досвіди композитора. Тоді як пам'ять є методом накопичення та передачі досвіду, а також інструментом вибудовування

взаємовідносин з навколишнім світом. На думку О. Самойленко, це «спонукає до дій, пробуджує волю до вчинку та посвідчення особистих можливостей» [Самойленко, 2020, с. 174].

Завдання нашого дослідження полягає у вивченні взаємодії реальних вражень та культурного контексту, який оточував композитора, адже музичний світ, в який занурюються слухачі, виникає в результаті цілої низки свідомих та несвідомих процесів. Тому ми розглядаємо музичні твори як подорожі враженнями та уявою митця. Варто наголосити, що чимало музичних опусів написано як інтерпретація відомих сюжетів живопису та літератури. Завдяки цьому на тлі колективного культурного досвіду та особистих вражень митця давні світи та чужоземні мелодії неодноразово оживають у музичному мистецтві.

Важливим джерелом здобуття досвіду було і донині залишається подорожування. Воно як характерна ознака повсякдення митців вже декілька століть поспіль відкриває чимало граней, які поєднують реальність та фантазію, предметність і чуттєвість, минуле з сьогоденням, відображаючи певну закономірність у прагненні композитора зобразити враження від миттєвих почуттів. З іншого боку, у випадках, коли людина потрапляє в чужорідний культурний простір, іноді відбувається своєрідна апперцепція нового середовища у контексті рідної культури. Це спричиняє певний особистісний конфлікт, де провідну роль вже відіграє сприйняття композитором нової дійсності. Тому мотив ностальгії, що притаманний більшості композиторів-мандрівників, швидше за все, є результатом свідомого або, навпаки, неусвідомленого несприйняття місця, де вони опинились. О. Самойленко зазначила, що «життєва реальність з її змістовою багаторівневістю – предмет людської віри та гри; те, що людина може й прагне, здатна зробити стосовно неї, представляє її цілісний особистісний (індивідуалізований і соціалізований рівною мірою) досвід; зв'язки-взаємодії між реальністю та досвідом, а також способи, види й форми репрезентації даного зв'язку в просторі й часі життя

передає переживання – як постійний модератор залежності досвіду від реальності та реальності від досвіду» [Самойленко, 2020, с. 174].

Власне, урбаністичний простір теж містить у собі символічність культурної пам'яті: вулиці, що століттями зберігають спогади про визначні події, що тут відбувалися, та культурні пам'ятки, які нагадують про життєвий шлях видатних митців, науковців та ін. А це дуже важливо, адже людина не просто перебуває в певному просторі, але й спостерігає за життям міста, аналізує його та зчитує всі символічні послання, що дозволяє їй формувати нові міжкультурні зв'язки, звички та враження. Таким чином, саме місто як культурний осередок дозволяє виявляти характерні особливості світосприйняття композитора, які в результаті позначаються на творчості, яку неможливо розглядати без розуміння факторів впливу зовнішнього середовища.

Прикметно, що вивчення простору та перебування людини в ньому бере початок у роботах відомих антропологів, культурологів, філософів, як-от Г. Зіммель, А. Лефевр, М. Фуко та ін. Поняття простору вживається в різних сферах людського життя, у тому числі й чуттєвій, яка безпосередньо стосується творчого процесу та особистісного досвіду музиканта. Тому ретельний аналіз деяких загальновідомих фактів та застосування методу культурологічного коментаря відкриває певну закономірність між наявністю вражень про відвідувані композитором міста та художнім змістом музичного тексту. У свою чергу, саме мандрівки є стимулом набуття культурного досвіду та розширення творчої уяви композитора.

Варто згадати слова В. Беньяміна: «Жити означає залишати сліди» [Бодлер, Беньямін, 2023, с. 220], в яких хоч і відчувається посилення на предметний світ, але в той самий час наявний помітний натяк на вплив творів мистецтва та культурних явищ на людську свідомість. Схожу думку зустрічаємо й у Х. Борхеса, який теж розглядає загальнолюдську пам'ять як явище культури: «Безсмертя досягається через створене нами, через пам'ять, яку ми залишаємо в інших» [Борхес, 2024, с. 31]. Слід зазначити, що культурологічний підхід дозволяє залучати різноманітні контексти задля дослідження даної теми. Адже

за його межами чимало фактів творчих біографій залишилися б непоміченими або втраченими дослідниками.

Свого часу дослідниця Т. Кривошея зазначила, що «головним джерелом транслювання будь-якого досвіду (принаймні, в контексті європейської культурної парадигми) було слово записане» [Кривошея, 2010, с. 43]. Оскільки, композиторський досвід втілюється в музичному тексті, це робить твори водночас частиною як предметного світу, так і чуттєвого. До того ж чимало композиторів залишили по собі речі, які, з одного боку, втілюють особистісний досвід, а з іншого, – загальнокультурний. Наприклад, рукописи, щоденники, будинки-музеї, одяг та ін. Слід підкреслити, що просторові враження композитора відіграють важливу роль у збереженні та трансформації культурної пам'яті у новий музичний досвід, про що свідчить низка досліджень С. Тишка, його співавторів та послідовників, що присвячені проблематиці творчої біографії та впливу на неї відповідного культурного середовища.

Таким чином, просторові враження постають як свідчення культурно-історичного контексту епохи, емоційної сфери та особистісного досвіду композитора. Щодо їх ролі у вивченні явища культурної пам'яті, то вони сприяють дослідженню творчої особистості композитора як посередника між досвідом минулого і майбутнього. У результаті науковець нерідко знаходить розв'язання також і проблем сучасного світу, адже кожне покоління митців та дослідників насамперед зосереджується на тих проблемах минулого, які турбують їх у теперішньому, що демонструє сталість у питаннях культурного досвіду та сприйняття.

Список використаної літератури і джерел

1. Бодлер Ш., Беньямін В. Паризький сплін. Есе. Київ : Комубук, 2023. 368 с.
2. Борхес Х. Борхес, неписаний. Есе. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2024. 76 с.
3. Кривошея Т. Вплив стилю виховання на формування пайдеї в античній культурній традиції: культурологічний аспект // Київське музикознавство: зб. ст. Київ, 2010. № 34. С. 42–49.
4. Самойленко О.І. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 236 с.

The Composer's Spatial Impressions as an Important Means of Studying Cultural Memory

Abstract. *The significance of the composer's spatial impressions in the context of the study of cultural memory is investigated. The relationship between the artist's creative biography, cultural environment, and personal experience that shape the artistic reality of musical works is analyzed. The role of travels, urban space, and intercultural contacts in transforming personal impressions into a musical text is emphasized. The importance of spatial impressions as evidence of the cultural and historical context and a means of preserving and transmitting cultural memory is highlighted.*

Keywords: *spatial impressions, composer, cultural memory, musical text, creative biography, cultural space.*